

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาข้อมูลปัจจัยด้านโครงสร้าง ปัจจัยด้านคณะกรรมการ ปัจจัยด้านสมาชิก และปัจจัยด้านผลการดำเนินงาน รวมทั้งการวิเคราะห์ศักยภาพของโครงการกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาและใช้ในการศึกษา ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง คือ กองทุนที่เกิดขึ้นจากนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล โดยจัดสรรเงินกองทุนให้หมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติทั่วประเทศแห่งละ 1 ล้านบาท โดยมีเป้าหมายจำนวน 78,829 หมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นชนบทและชุมชนเมืองได้ใช้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้ประชาชนได้กู้เงินกองทุนไว้ใช้จ่ายเพื่อเสริมสร้างอาชีพและสร้างรายได้เพิ่มขึ้น การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง ส่งเสริมและพัฒนาให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและบริหารจัดการเงินกองทุนฯ ของตนเอง เสริมสร้างกระบวนการพึ่งตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในการเรียนรู้การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อแก้ปัญหาและมีศักยภาพส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมในระดับฐานรากของประเทศ นโยบายดังกล่าวจะสำเร็จได้ควรประกอบด้วยหลัก 4 ประการดังนี้ (1) ความพร้อมของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ทั้งความพร้อมของคนและครัวเรือน การควบคุมดูแลกันเองในหมู่บ้านและชุมชนเมือง ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกองทุน สังคมคมของหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน กองทุนอาชีพฯ (2) การบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนของหมู่บ้าน ทั้งใน ส่วนเงินอุดหนุนจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กับกองทุนทางสังคมของชุมชนและกองทุนที่หน่วยราชการจัดตั้งขึ้น เพื่อให้กองทุนดังกล่าวมีการบริหารจัดการให้สอดคล้องและเกื้อกูลกัน (3) การปฏิรูประบบราชการมีแนวทางให้หมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาเป็นหน้าที่ของหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยส่วนราชการเป็นผู้สนับสนุนในด้านวิชาการและการจัดการกองทุน (4) การติดตามประเมินผล โดยมีตัวชี้วัดประสิทธิภาพของกองทุนทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและการพึ่งพาตนเอง เพื่อความโปร่งใสมีประสิทธิภาพ

โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้

- 1) เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง สำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพของประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนเมืองบริหารจัดการตนเอง
- 2) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง ให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบ และบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง
- 3) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง
- 4) เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของชาติในอนาคต
- 5) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

1) องค์กรชุมชน

องค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มของบุคคลในท้องถิ่นที่รวมตัวกันด้วยความสมัครใจ เพื่อที่จะทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน และผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกโดยรวมของกลุ่มองค์กรชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญในการดำเนินงานของกองทุนทั้งหลายคือ ให้ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับจากการดำเนินกิจกรรมของกองทุน โดยเฉพาะผู้ที่เป็สมาชิกจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจการของกองทุนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 232: 948)

2) จุดยืนขององค์กรชุมชน

จุดยืนประการที่หนึ่งขององค์กรชุมชน คือ การเน้นแนวทางการต่อสู้กับสาเหตุรากเหง้าของปัญหาเพื่อคนจน คนยากไร้ ผู้ไร้สิทธิ์เสียง ผู้เสียเปรียบ ผู้ถูกกอบขี่ในสังคม

จุดยืนประการที่สองคือ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง อยู่ตัวและยั่งยืน (Sustainable Development) ทุกคนได้ประะประโยชน์ เห็นคุณค่าจึงเข้าร่วมโดยความสมัครใจ อาจจะในรูปแบบของการบริจาคแรงงาน ทรัพยากร เงินทุนและการเอาใจใส่ คือ ดำเนินการเป็นธูระ พัฒนาให้เจริญออก

งามยิ่งขึ้น นอกจากจุดยืนทั้ง 2 ประการดังกล่าวแล้ว องค์กรชุมชนยังต้องมีจุดเน้น หรือมีคุณสมบัติ ของความริเริ่มสร้างสรรค์ คือ มีความสามารถในการเรียนรู้ การทดลอง และการปรับตัวอย่าง ยืดหยุ่น เพื่อหาวิธีแก้ปัญหา และวิธีทำงานอันเหมาะสมที่จะนำไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายและอีก ประการหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นจุดยืนและจุดแข็งขององค์กรชุมชนก็คือ เน้นการดำเนินงานในขอบข่าย ขนาดเล็ก หรือระดับท้องถิ่น เพราะการเริ่มต้นงานจากขนาดเล็กพอดี จะช่วยให้งานเริ่มต้นด้วยดีอัน จะปูทางไปสู่ความสำเร็จได้ในที่สุด โดยค่อยๆ ขยายขอบเขตการปฏิบัติให้ กว้างขวางออกไป (ชุมพร สังขปรีชา, 2535: 92-93)

3) ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชน

ศักยภาพชุมชน หมายถึง ชีตความสามารถในอันที่จะตอบสนองความต้องการและ แก้ไขปัญหาของคนส่วนใหญ่ในชุมชน รวมทั้งความสามารถของชุมชนในการประสานความ ร่วมมือ การดำเนินงานกับคนภายในชุมชน ขณะเดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหามาจากภายนอก ชุมชน ทั้งนี้ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อความปกติสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน องค์กรประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการดำเนินงานใดๆ นั้นได้แก่ โครงสร้างประชากรระบบเครือญาติ ทรัพยากรธรรมชาติระบบนิเวศวิทยา โครงสร้างอำนาจและระบบการปกครองอาชีพและระบบการ ผลิต ปัจจัยในการผลิต และระบบความเชื่อ (สุวิทย์ วีระศาสตร์, 2533: 5) ตัวอย่างของศักยภาพชุมชน ดังกล่าวนี้ อลิน รพีพัฒน์ (2531: 55-56) ได้ศึกษาและแสดงบทพิสูจน์ว่าชาวบ้านยกระดับศักยภาพ และใช้กระบวนการจัดการในการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์กับชุมชนของตนเองได้ เช่น ประเพณี การลงแขก เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป องค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มของบุคคลในท้องถิ่นที่รวมตัวกันโดย ความสมัครใจ เพื่อที่จะทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน และผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ ต่อสมาชิกโดยรวม องค์กรชุมชนสามารถจำแนกได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับเนื้อหาและเป้าหมาย ของการรวมตัวกัน เช่น มีเป้าหมายในทางการเมือง จะเป็นองค์กรทางการเมือง มีเป้าหมายเพื่อด้าน เศรษฐกิจ จะเป็นองค์กรทางด้านเศรษฐกิจ มีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะเป็นองค์กรเพื่อการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น แต่องค์กรหนึ่งๆ จะต้องประกอบขึ้นด้วย ผู้นำ สมาชิก ซึ่งมีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานอันเดียวกัน บนพื้นฐานของความเข้าใจและข้อตกลงร่วมกัน เพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของคนส่วนใหญ่ในชุมชน

2.1.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1) ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ร่วมกันทางด้านจิตใจและอารมณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาของเขา โดยเขาจะมีความคิดริเริ่มความเป็นตัวของเขา มีการวางแผนการตัดสินใจในการเข้าควบคุมทรัพยากรและระเบียบให้กลุ่มเพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ให้บรรลุผลเพื่อประโยชน์ของชุมชนและสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของขึ้น ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมมีหลายลักษณะ เช่น การมีส่วนร่วมในการประชุม ร่วมบริจาคเงิน ร่วมเป็นสมาชิก เป็นผู้นำ ร่วมแก้ไขปัญหา การได้รับผลประโยชน์ต่างๆ ได้รับการบริการ หรือต้องการมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในชุมชน

2) แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชนในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน มีความสำคัญต่อความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน และการเข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละกระบวนการของสมาชิกและชุมชนในกองทุนหมู่บ้าน ตั้งแต่การจัดตั้งคณะกรรมการ การจัดทำระเบียบ ข้อบังคับ การร่วมปฏิบัติ รวมถึงการร่วมตรวจสอบการใช้เงินกองทุนร่วมกันระหว่างสมาชิก และร่วมติดตาม ตรวจสอบการทำงาน of คณะกรรมการกองทุน จะช่วยสร้างให้สมาชิกมีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกองทุนฯ ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จและความยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้าน ไปพร้อมๆ กับการศึกษาศักยภาพและปัญหาในการจัดการกองทุนหมู่บ้านดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว

2.1.4 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์กรและผู้นำท้องถิ่น

1) แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรในชุมชน

หัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องเป็นกระบวนการที่เริ่มจากฐานเข้ามาสู่ยอด ถ้ายอดจะมีบทบาทควรจะมีบทบาทในเชิงส่งเสริม สนับสนุน ไม่ใช่บทบาทหน้าที่ที่เป็นเจ้าของเรื่อง สิ่งที่เป็นฐานของชุมชน ก็คือ องค์กรในชุมชนจะมีการพัฒนาได้ต้องมีกลไก ซึ่งกลไกของชุมชนก็คือ องค์กร และองค์กรชุมชนนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (ไพบุลย์วัฒนศิริธรรม, 2535: 15)

ก. องค์กรทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของกรมพัฒนาชุมชนก็เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจ สหกรณ์การเกษตรก็เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจ กลุ่มแม่บ้านทำอาหาร

ข. องค์กรทางการปกครอง จะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล หรือ คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.)

ค. องค์กรเชิงวัฒนธรรม ทางด้านศาสตร์ความเชื่อ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กลุ่มศิลปวัฒนธรรมต่างๆ

องค์กรทั้ง 3 ประเภทนี้ คือหัวใจและกลไกหลักของชุมชน ถ้าชุมชนจะเจริญก้าวหน้าด้วยตนเอง องค์กรเหล่านี้ต้องมีความเข้มแข็งและสามารถเจริญก้าวหน้าด้วยตนเอง นั่นคือ องค์กรเหล่านี้จะต้องได้รับโอกาสที่จะเกิดอย่างสะดวก คล่องตัว และเกิดในลักษณะที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพในท้องถิ่น นอกจากองค์กรแต่ละแห่งจะต้องเรียนรู้สะสมภูมิปัญญาของตนเองแล้ว องค์กรทั้งหลายควรที่จะเชื่อมโยงสร้างเครือข่ายสานต่อเข้าด้วยกันเพื่อเป็นองค์กรที่สูงขึ้น คือ องค์กรระดับตำบล อำเภอ ภาค และประเทศ

2) แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำท้องถิ่น

อเนก นาคะบุตร (2533) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำในท้องถิ่นว่าเครือข่ายการเรียนรู้อยู่ในหมู่บ้าน ผู้นำท้องถิ่นจึงควรได้กำหนดทิศทางต่างๆ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ผู้นำในที่นี้อาจเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครู ผู้อาวุโส ผู้นำสายเครือญาติ ผู้รู้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเข้ามาทำหน้าที่ต่างๆ ที่จำเป็น ดังนี้

ก. ผู้ประสานงานการเรียนรู้ ทำหน้าที่ให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้นในหมู่บ้าน และบางทีอาจเป็นกลุ่มผู้เรียนรู้ด้วย ถ้าอยู่ในปัญหานั้นๆ

ข. ผู้ถ่ายทอดความรู้ เปรียบเสมือนผู้นำทางปัญญาของชาวบ้าน คือ ผู้มีประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งสูง

ผู้นำท้องถิ่นมักจะมีลักษณะความเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” คือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ลึกเฉพาะเรื่อง สามารถถ่ายทอดและนำความรู้ไปปฏิบัติได้ผลดี เช่น ผู้เลี้ยงหมู เลี้ยงปลาดุก ปลูกผัก ทอผ้า จักรสาน ฯลฯ การใช้วิทยากรชาวบ้านเพื่อถ่ายทอดจนเป็นที่ยอมรับและยกย่อง และเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในปัญหา ภาษาพูด วัฒนธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อมของชาวบ้านด้วยกันเป็นอย่างดี ทำให้มีช่องว่างของการสื่อสารน้อยมาก

2.2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิเคราะห์ศักยภาพของโครงการกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ได้ทำการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

อเนก นาคะบุตร (2533) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนไทยในการแก้ปัญหาเอง และได้สรุปผลการศึกษาว่า ประชาชนมีบทบาทจัดการตนเอง ในเรื่องของการแก้ไขปัญหา จัดการเรียนรู้

หาทางออกในเชิงคืนชนโดยประสบทั้งความสำเร็จ และความล้มเหลวมากมายทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติกล่าว คือ

1. ในด้านความรู้ พบว่า ในชุมชนชนบทเองมีการสะสมและสืบทอดความรู้ที่สามารถ แก้ปัญหาและการดำเนินชีวิตของชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง บางหมู่บ้านมีการผลิต การคิดค้น ประยุกต์ความรู้ทางการเกษตรร่วมกับความรู้ที่ได้มาจากข้างนอก มีการลองผิดลองถูกอยู่ตลอดเวลา ในหมู่บ้านชาวบ้าน ปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน ในหมู่บ้านอาวุโส

2. การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวบ้านในหลายกรณี พบว่า เราสามารถทำผ่านผู้นำ ชาวบ้านที่มีบารมี ที่เป็นฐานของความเชื่อ ความศรัทธาของชุมชน

ชาติชาย มณีกาญจน์ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพขององค์กรชุมชนในการจัดการ กองทุนหมุนเวียน” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การที่สมาชิกกองทุนหมุนเวียน ได้พิจารณาตัดสินใจ เรื่องต่างๆ เอง และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการบริหาร/จัดการของกองทุน เพราะว่าสมาชิกสามารถที่จะแบ่งผลกำไรเก็บไว้เพิ่มเป็นกองทุนเพื่อเก็บเกี่ยวผลให้เกิดประโยชน์ ต่อกองทุน และใช้เป็นเงินทุนสนับสนุนสนองต่อความต้องการของสมาชิกได้อย่างสูงสุด ความคิดริเริ่มใหม่ๆ ควรต้องเริ่มต้นจากภายในชุมชนเอง องค์กรภายนอก (ทั้งองค์กรของรัฐและ เอกชน) จะมีบทบาทเป็นเพียงผู้ก่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลง และเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ ชุมชนเท่านั้น ผลการศึกษาวิจัยยังได้พบอีกว่า องค์ประกอบสำคัญ 12 ประการ ที่ทำให้องค์กรชุมชน มีศักยภาพในการบริหาร/จัดการกองทุนหมุนเวียน คือ สมาชิก/ประชาชน

1. ต้องมีความเข้าใจและการยอมรับกันในปัญหาและการแก้ปัญหา
2. ต้องมีความไว้วางใจในผู้นำของชุมชนของเขา
3. ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด
4. ต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน
5. ต้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุนร่วมกัน
6. ต้องมีความเสียสละและทุ่มเทเพื่อส่วนรวม
7. ต้องมีข้อมูลเพียงพอเพื่อประกอบการตัดสินใจ
8. ต้องเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานอย่างชัดเจน
9. ต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการ
10. ต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ
11. ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตและคุณธรรม
12. ต้องมีความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงาน บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ และได้ให้ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพขององค์กรในการบริหาร/จัดการกองทุน

หมุนเวียนอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ควรต้องเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนเอง เลือกตั้งคณะกรรมการเอง เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกลุ่มสมาชิกในการเข้าไปบริหาร/จัดการกองทุน องค์กรภายนอกจะต้องเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อเข้าไปให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการ และพัฒนาส่งเสริมขีดความสามารถในด้านการบริหาร/จัดการกองทุนตามความเหมาะสมกับสภาพของแต่ละชุมชน

กมลลักษณ์ ดิษยนันท์ (2545) ศึกษาศักยภาพและปัญหาในการจัดการกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงศักยภาพในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน ศักยภาพของสมาชิกและชุมชน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการจัดการกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ โดยผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน เริ่มจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชน ตั้งแต่การรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง สมาชิกและคณะกรรมการส่วนใหญ่มีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกองทุนฯ ในระดับดี รวมถึงการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจในการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับของกองทุนหมู่บ้าน และร่วมปฏิบัติตามระเบียบที่ตั้งไว้ มีการสมัครเข้าเป็นสมาชิกมากกว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน ร่วมดำเนินกิจกรรมกองทุนร่วมกัน (เช่น การระดมทุน การถือหุ้น การฝากออมทรัพย์สั่งจะรายเดือน) สมาชิกและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านให้ความร่วมมือในการประชุมสม่ำเสมอ คณะกรรมการได้จัดทำรายงานการประชุม จัดทำบัญชีชี้แจงให้สมาชิกทราบเป็นครั้งคราว มีความโปร่งใสในการบริหารจัดการกองทุนฯ และสมาชิกส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการจัดการกองทุนหมู่บ้านของตนเอง จากผลการศึกษาเกี่ยวกับ ศักยภาพของสมาชิกและชุมชน พบว่า สมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับปานกลาง จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า คณะกรรมการมีความรู้ในระดับปานกลาง สมาชิกและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีส่วนร่วมในกองทุนหมู่บ้านในระดับปานกลางและดี ตามลำดับ ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการกองทุนหมู่บ้านของสมาชิกและคณะกรรมการส่วนใหญ่ คือ เงินกองทุนไม่เพียงพอ ควรปรับเพิ่มให้เหมาะสมกับขนาดของหมู่บ้าน อัตราดอกเบี้ยสูงระยะเวลาการกู้ยืมสั้นไป ควรปรับลดอัตราดอกเบี้ยและขยายระยะเวลาการกู้ยืมตามลักษณะโครงการ คณะกรรมการยังขาดเงินทุนในการบริหารจัดการและค่าตอบแทน ควรมีการจัดสรรเงินทุนในการบริหารจัดการค่าตอบแทนหรือเบี่ยงเลี้ยงให้แก่คณะกรรมการให้เพียงพอเพื่อเป็นสิ่งจูงใจในการปฏิบัติงาน ควรจัดเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องมาดูแลช่วยเหลือเป็นระยะๆ ควรมีระยะเวลาในการศึกษาข้อมูลก่อนการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขยายผลของกองทุนหมู่บ้าน เช่น ส่งเสริมอาชีพ และจัดหาตลาดผลผลิต เป็นต้น

ลินทร์ดารา ขยัน (2548) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านของหมู่บ้านจี้เหล็กหลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การบริหารจัดการองค์กรของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจี้เหล็กหลวง และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านจี้เหล็กหลวง ผลการศึกษาพบว่า

ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านจี้เหล็กหลวง ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุน ผลจากการศึกษาทางด้านคณะกรรมการพบว่า ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านอยู่ในระดับดีมากและมีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมาก กล่าวคือสามารถที่จะออกกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ของกองทุน มีการพิจารณาการให้กู้ยืมเงิน และมีการติดตามตรวจสอบการชำระเงินคืนของสมาชิก ทางด้านคุณสมบัติของคณะกรรมการ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมในด้านการบริหารงาน ถึงแม้ระดับการศึกษาไม่สูงแต่ก็มีความสามารถในการบริหารจัดการกองทุนเป็นอย่างดี มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม เสียสละเพื่อส่วนรวม และเป็นผู้ที่ประชาชนในหมู่บ้านให้ความเคารพ

ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทของตนเองอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบข้อบังคับของกองทุน มีการนำเงินกู้ไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ มีการเข้าร่วมประชุม มีการชำระเงินคืนตามกำหนดเวลา และมีการใช้สิทธิตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการ

ราชนทร์ บุญวงศ์ (2549) ได้ศึกษาศักยภาพในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านให้เป็นธนาคารหมู่บ้านของหมู่บ้าน บ้านป่าไผ่กลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการปรับเปลี่ยนกองทุนหมู่บ้านให้เป็นธนาคารหมู่บ้าน และเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากกองทุนหมู่บ้านให้เป็นธนาคารประชาชน ผลการศึกษา ปัจจัยที่ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนจากกองทุนหมู่บ้าน เป็นธนาคารหมู่บ้านทางด้านสมาชิก พบว่า ร้อยละ 80 ของหมู่บ้านป่าไผ่กลาง เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน สมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนในระดับดี มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งคณะกรรมการ และการกำหนดนโยบาย ตลอดจนระเบียบข้อบังคับของกองทุน ด้านการใช้บริการกองทุน พบว่า สมาชิกร้อยละ 50 มีการกู้ยืมเงินจากกองทุน โดยเฉลี่ยประมาณคนละ 15,000 บาท และผู้ที่กู้ยืมได้ใช้เงินกู้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ขอ และส่งชำระคืนตรงตามกำหนดเวลา

ผลสำเร็จที่เกิดจากปัจจัยทางด้านคณะกรรมการ พบว่า คณะกรรมการส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานกองทุนอยู่ในระดับดีมาก ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี และมีผลการปฏิบัติงานทางด้านต่างๆ อยู่ในระดับดีมาก เกี่ยวกับการจัดประชุมชี้แจงให้กับสมาชิก การมีส่วนร่วมในการระดมทุนจากสมาชิก และพิจารณาเงินกู้แก่สมาชิกกองทุนให้เป็นไปตามเงื่อนไข

ในด้านการบริหารกองทุน พบว่า คณะกรรมการสามารถบริหารเงินกองทุนให้เกิดผลกำไร ประมาณร้อยละ 6 ของเงินกองทุน และมีปริมาณหนี้ค้างชำระ ซึ่งได้รับการแก้ไขแล้วประมาณ ร้อยละ 5

ทิพย์วิมล อุ่นป้อง (2550) ได้ศึกษาถึงศักยภาพของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าทอบางกลุ่ม ภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในจังหวัดเชียงใหม่ จากผลการศึกษาของกลุ่มเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์การให้คะแนนและดัชนีบ่งชี้ พบว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันกำแพงปลา เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในระดับดี โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับดีในทุกๆ ปัจจัยที่ทำการวิเคราะห์ ศักยภาพของกลุ่ม โดยปัจจัยที่มีศักยภาพมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านการจัดองค์กร เนื่องจากมีผู้นำที่ดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ประกอบกับสมาชิกกลุ่มในความร่วมมือกับกลุ่มในทุกด้านเป็นอย่างดี และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งในด้านการเงินและความรู้ รองลงมาในลำดับที่ใกล้เคียงกัน คือ ปัจจัยด้านการตลาด ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงอยู่ของกลุ่ม ส่วนปัจจัยด้านการเงินและด้านการผลิตนั้นมีศักยภาพที่ดีในลำดับเดียวกัน ส่วนกลุ่มทอผ้าแม่บ้านกองหินนั้น เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในระดับต่ำ โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำในทุกๆ ปัจจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัจจัยด้านการตลาด ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงอยู่ของกลุ่ม รองลงมา คือ ปัจจัยด้านการเงิน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่ม